

ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДАГИ ВАРВАРИЗМЛАР ВА УЛАРНИНГ ЛИНГВОМАДАНИЙ ТАДҚИҚИ

Хуморахон Бегматова Омонжон кизи

Лингвистика: инглиз тили йуналиши магистранти(ФарДУ)

Аннотация: Ушбу мақолада ўзбек ва инглиз варваризмлар ва уларнинг лингвомаданий тадқиқи ўрганилган.

Калит сўзлар: варваризм, жаргонизм, Лексикология, лингвокультурологик жиҳатлари, структурал таркиби, лингвомаданий тадқиқи.

Варваризм муаммоси бошқа тилдан ўзлаштирилган сўзнинг тил меъёрига бўлган муносабати замирида пайдо бўлади. «Варваризм» нинг мақомини, ўрнини белгилаб берадиган асосий мезон бу – тил меъеридир. Меъёрлаштириш варваризмга тескари пропорционал, яъни меъёрлашув кучайса, варваризмлар камаяди ёки, аксинча, меъёрлашув кучсизланса, бўшаштирилса, варваризмлар сони нутқда кўпайиб кетади.

Америка лексикографлари маълумотига кўра, 2019 йил 1 январь ҳолатига кўра «choyxona, kurash, hashar, bairam, doppi, maxsi, maxsidoz, mahalla, guzar, atlas, adras, beshik, palov, sumalak» ва юзлаб бошқа сўзлар бу луғатда инглиз тилининг луғат таркибига қабул қилинган сўзлар сифатида қайд этилган.

Хорижий тиллардан кириб келган сўзларни тил грамматик тизимига мослашиши, адаптация мезонлариги кўра Э.Хауген варваризмларни уч гуруҳга ажратиб таҳлил қилишни тавсия қилади: морфологик ўзгаришларсиз, морфологик жиҳатдан қисман ўзгарган (гипотиплар), морфологик жиҳатдан тўла ўзгарган сўзлар.

Тилшунослардан бир гуруҳи варваризмлар сўз семантикаси ва функциясига азалдан тегишли белгилар бўлиб, уларни тил луғат бойлигининг бир гуруҳи, жаргонизм каби бирор функционал гуруҳ деб қаралиши

кераклигини уқтирадилар. Тилшуносларнинг иккинчи бир гурухи варваризмларни тилнинг стилистик қатламларидан бири деб қарайдилар ва уларни лексикологияда таҳлил қилиб ўтирмасдан, стилистик ҳодиса сифатида кўриб чиқадилар.

Биринчи нуқтаи назарга кўра, варваризм – моҳият, иккинчи нуқтаи назарга кўра эса варваризм – ҳодиса. Буни қуйидаги формула ёрдамида ифодалаш мумкин: [Лексикологияда – моҳият { ←варваризм →} Стилистикада – ҳодиса] Сўз қабул қилинган тилга кирган, яъни сингган бўлиши учун бир қатор талабларга жавоб бермоғи лозим, яъни: ўзлашган сўз уни қабул қилувчи тил қонуниятларига бўйсунди; сўз қабул қилувчи тил лексик-семантик тизимига боғланган, унга сингишган бўлади; ўзлашган сўз худди ўз сўздек табиий ва аниқ бўлади, ундан шубҳаланиш, уни бошқа сўзлар билан қориштириш хавфи йўқолади; сўз қабул қилувчи тил соҳиблари бўлган халққа худди ўз сўзидай туюлади. Ўзлашма сўзнинг қабул қилувчи тил луғат таркибига сингиши маълум шароит ва хусусиятларга боғлиқ.

Нутқда варваризмларнинг қўлланиши сўзловчи инсоннинг ўзга дунё маданиятини таснифлаш, англаш фаолиятида жиддий аҳамият касб этади. Варваризмларнинг лингвокультурологик жиҳатларини ўрганиш иккиламчи номлашни, яъни меъёрли ёки меъёрсиз ўзлаштирилган сўзларни ўрганиш у ёки бошқа халқнинг дунёни тил орқали тасвирлашдаги миллий ўзига хос жиҳатларини очишга ёрдам беради.

Варваризмлардан чўчиш, тилни соф сақлаш, пуризм тенденциялари, хорижий тиллардан сўз ўзлаштиришдан хавфсираш, хорижий тилларни рад этиш тилнинг ўз воситалари ҳисобига сўз яшаш жараёнини фаоллаштиради.

Таъкидлаш жоизки, ўзга тил дунёсининг лисоний тасвирини яратишда варваризмлар ягона восита ёки ифода усули бўла олмайди. Тилда варваризмларнинг юзага келиши инсон ташқи ва ички дунёсида нарса-ҳодисаларнинг ўта нозик тафсилотларини акс эттиришга интилиш ҳамда уларни атамаларда қайд этиш билан боғлиқ.

Е.В.Маринова, Л.П.Крысин, Р.Ф.Касаткина, Ю.С.Сорокин ва бошқаларнинг ишларида турли муаллифлар томонидан ишлаб чиқилган ўхшаш қурилмалардан варваризмларни ажратиш мезонлари баён қилинади.

Варваризмлар структурал таркибини таҳлил қилиш учун инглиз тили оғзаки ва ёзма нутқида қўлланилаётган варваризмларнинг морфологик хусусиятларини тизимли тадқиқ этдик. Таҳлиллар бизга куйидаги натижаларни берди. Варваризмлар таркибига кўра содда ёки ясама сўз; кўшма сўз; сўз бирикмаси; турғун сўз бирикмаси ва гап шаклида учрайди. Масалан, содда сўз шаклидаги: vous (фр.) -сиз; cabaret (фр.) - кабаре; ясама сўз шаклидаги hotelier (фр.) - меҳмонхона хўжайини; connabdant (фр.) -майор; кўшма сўз шаклидаги: chinoserie (фр.) - хитой тақинчоқлари; malchance (фр.) - ёвуз тақдир; сўз бирикмаси шаклидаги: femme de menage (фр.) - оқсоч; brutto tempo (итал.) -оғир замонлар; signor maggiore (итал.) -жаноб майор; гап шаклидаги: Il piove (итал.) – Ёмғир ёғаяпти. (Е.Н) каби варваризмлар структурал жихатдан ўзаро фарқланади.

Айтиш мумкинки, варваризм қабул қилувчи тил, қабул қилувчи тил таъсири остида ўзининг график шакли, талаффузи, сўз яшаш хусусиятлари ва маъно буёқдорлигини озми-кўпми ўзгартиради.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ғофурова М. Ўзбек тилидаги варваризмларнинг функционал-семантик таҳлили // Илм сарчашмалари. – Урганч, 2019. – No12. – Б. 108-112. (10.00.00. No3)
2. Ғофурова М. Варваризмларнинг ўзга тилларга кириб келишининг лингвокультурологик шарт-шароитлари // Илм сарчашмалари. – Урганч, 2020, – No 4. – Б 123-126. (10.00.00. No3)
3. Oxford Advanced American Dictionary.2020. Oxford University Press
4. Потт А.Ф. Этимологические исследования в области индоевропейских языков. – Т. 1-2. – 1983-1986.